

דבר העורך

המלך

הוא נוסע מידי יום בתחבורה הציבורית כדי למסור שיעור דף היומי במסגרת "מאורות הדף היומי". זה יותר מארבע שנים, שהוא מקפיד יום אחר יום על השיעור שלו. הפעם הוא הגיע וסיפורו בידו. עכשיו, תכנית את זה כמה שיותר מהר. לא שאינני מסכים עמו, אבל בכל זאת סברתי, כי חודש אלול, ערב ראש השנה, אינו זמן שיש בו צורך בסיפורים ובמשלים שיש בהם כדי לחזק את קביעות העיתים לתורה. באמתחתי שמור הסיפור על הגמלאי שקיבל תשורת פרידה ממשדר רואי החשבון שבו עבד כל ימי חייו הבוגרים, והסיפור על הכפרי הנבצר עם עגלת הקש, עוד נכתוב עליהם בעתיד אי"ה. הם נראו מתאימים בהחלט לאווירת הימים הנוראים הממששים ובאים. קביעות עיתים לתורה? היש מי שאינו לומד תורה בימי חודש אלול? היש מי שלא הצטרף ל"חודש אלול שכולו תורה" במבצע של "מאורות הדף היומי" ללימוד מסכת ערכין בימי חודש אלול? אך חזקו עלי דבריו הנכונים: "אתה חושב שדברי החינוך נועדו אך ורק כדי לצרף יהודים חדשים למעגל הדף היומי? אה! האם היהודים הלומדים מידי יום את הדף אינם זקוקים לחינוך, לעידוד?" הוא צודק. הרי היא לפניכם המעשייה שהוא כה מחבב.

לא היה איש מתאים ממנו לתפקיד. **מהלך** היה ברחובה של עיר בצעדים מדודים ושקולים, כאומד בפסיעותיו את מידותיה של המדרכה, גוו זקוף וראשו אינו נע, עד שנדמה היה כאילו הוא עומד במקומו והאדמה נעה תחתיו. קפלים חדים חצו את מכנסיו מחגורתו ועד לנעליו, ובעת שהניף את רגליו, היו הללו חותכים באוויר, כמעט בשריקה. צווארונ היה עשוי כקשת עגולה שהתהדקה על גרונו, וחליפתו נחה עליו, לא נעה ולא זעה.

באותו בוקר הוא חלף דרך הילוכו תחת חלון ביתו של אחד מיועציו של המלך, בלא לדעת כי בו ברגע הלה ננעץ בו את מבטיו ומזימה מוזרה מכה שורשים במוחו הפורה. היועץ החליט לעקוב אחריו מספר ימים, והיה אם יצליח במשימתו, אזי יסיר מעליו את עולו של אדונו אשר הציק לו זו תקופה ארוכה כי ימצא לו מחליף.

דף לא/ב בראשונה היה נטמן התקין הלל

דחיית ביצוע נדר ליום האחרון

אמרה תורה, כי המוכר בית בארץ ישראל, בעיר המוקפת חומה, רשאי לחזור בו מן המכירה עד תום השנה הראשונה למכירת הבית, על ידי השבת כסף המכירה לידי הקונה. **מכירה על תנאי:** אין חולק על כך, כי מכירת בית בצורה זו היא מכירה על תנאי, שהמכירה תלוייה בדעתו של המוכר במשך השנה הראשונה למכירת הבית. אך נחלקו רבותינו האחרונים בהגדרת תנאי זה. לדעת בעל ה"קצות החושן" (סי' נ"ה ס"ק א'), התנאי מוגדר באופן הבא: המכירה חלה באופן מוחלט, אלא שהמוכר רשאי לבטלה בתוך השנה הראשונה. ואילו בעל ה"נתיבות המשפט" (ס' חולק עליו וסובר, כי התנאי מוגדר באופן הפוך: המכירה לא תחול, עד לקבלת אישורו של המוכר. אישורו של המוכר בא לידי ביטוי באי החזרת דמי המכירה לקונה. אם המוכר מחזיר את הכסף, מתברר כי המכירה בטלה, ואם הוא אינו עושה מאומה, הרי הוא מסכים שהמכירה תחול, ומתברר למפרע כי הקניין שנעשה בתחילת השנה שריר וקיים.

במאמר הבא ניווכח, כיצד מחלוקת אחרונים זו משתלבת במחלוקת ראשונים מפורסמת, לגבי הגדרת אונס.

אונס ליום אחרון: קיימת מחלוקת חשובה ועקרונית לגבי "אונס ליום אחרון", היינו: אדם נדר לבצע מעשה מסויים בתוך זמן קצוב, והוא דחה את ביצוע המעשה עד ליום האחרון, ולבסוף, ביום האחרון, הוא נאנס ולא עלה בידו לקיים את נדרו. מצד אחד, ניתן להחשיבו כמי שביקש לקיים את נדרו אך נאנס, ואינו נחשב כאדם שעבר על נדרו. מאידך, מאחר שהיה באפשרותו לקיים את הנדר זמן רב, והוא מיוזמתו דחה את ביצועו עד ליום האחרון, אין האונס שאירע ביום האחרון גורם לכך שנחשיבו כמי שביקש לקיים את הנדר ונאנס, אלא אשמתו היא שגרמה לכך שלבסוף לא קיים את נדרו. בשאלה זו נחלקו ה"אגודה" והר"ן (עיי' רמ"א יו"ד סי' רל"ב סעי' י"ב). לדעת הר"ן, "אונס ליום אחרון" נחשב אונס, ולדעת ה"אגודה" אינו נחשב אונס. בעל ה"אגודה" הביא ראיה לשיטתו ממשנתו.

במשנתנו מבואר, כי אנשים שקנו בית בעיר חומה הסתתרו בשלהי שנת המכירה כדי שהמוכר לא ימצא אותם וכך לא תהא בידו אפשרות להשיב להם את דמי המכירה ולבטלה. משראה כן הלל התקין, שהקונה ישליש את דמי המכירה בידי היושבים בלשכה שבבית המקדש, וייכנס לבית שמכר.

לכאורה, לשם מה היה צורך בתקנת הלל הזקן, הרי המוכר ביקש וחיפש אחר הקונה, והוא נאנס ולא עלה בידו למוצאו, מה לנו כי נלין עליו? אין זאת, אומר בעל ה"אגודה", אלא משום שהמדובר הוא על היום האחרון של שנת המכירה, כלשון המשנה "היה נטמן יום שנים עשר חודש" - ביום שבו מלאו שנים עשר חודש, ביום זה כבר לא עומדת לזכותו של הקונה טענת אונס, שכן, עמדה לרשותו שנה תמימה להחזיר למוכר את

לעילוי נשמת

חנה אורבך ע"ה

ב"ר שלמה ז"ל

נלב"ע כ"א אלול תשמ"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחה ע"י בתה מרת שושנה וד"ר אבי זלוצובר שיחי' - ת"א

לעילוי נשמת

אליהו אלעזר ז"ל

ב"ר יוסף ברוך חיים ז"ל

נלב"ע כ"א אלול תשנ"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י חתניו שיחי'

לעילוי נשמת

איטה רבקה סקורניק ע"ה

ב"ר יעקב ז"ל

נלב"ע כ"ב אלול תשל"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחה ע"י ידידנו פרופ' הר"ר יהודה גבריאל סקורניק ומשפ' שיחי', ת"א

כספו ולבטל את המכירה, ועתה אינו רשאי לטעון כי לא ביטלה מחמת אונס. הרי לנו, אומר בעל ה"אגודה", כי אונס ליום אחרון אינו נחשב אונס ("בית יוסף" סי' כ"ז). ואילו בעל ה"קצות החושן" טוען, כי אין כל הוכחה מתקנת הלל הזקן, שכן, בדיני בתי ערי חומה, טענת אונס אין בה ממש, גם אם אינה ביום אחרון. שכן, כנזכר לעיל, לדעת ה"קצות החושן" מכירת בית בעיר חומה שרירה וקיימת ככל מכירה רגילה, אלא שתנאי הניחה התורה בין הקונה והמוכר, כי המוכר רשאי לבטל את המכירה בתוך השנה הראשונה. אם לא עשה כן, מכל סיבת אונס שלא תהא, נותרה על כנה המכירה שהוא בעצמו ביצע. טענת אונס אין בה אלא כדי לפטור את האדם מהתחייבויות או מעונשים שהיו צריכים להתגולל עליו עקב אי עשיית דבר שהיה חייב לעשותו, אך טענת אונס אינה יכולה ליצור יש מאין [כלשון הירושלמי "אונס כמאן דעביד לא אמרינן"]. אדם זה אינו דומה אלא למי שנאנס ואיחר את הרכבת. הוא צודק, אבל הרכבת כבר נסעה. ואילו בעל ה"אגודה" אשר סובר כי טענת אונס שייכת גם שייכת במכירת בית בעיר חומה, סובר כפירושו של ה"נתיבות", שצורת התנאי נעשתה באופן שעל המוכר לאשר את המכירה כדי לתת לה תוקף, וממילא, אם זה בא וטוען כי העובדה שלא הביע את אי הסכמתו נבעה מחמת אונס, יש ממש בדבריו, שכן, כעת מתברר כי הסכמתו למכירה לא ניתנה לבסוף.

דף לא/א כשהוא אומר תמימה להביא את חדש העיבור

זכרונות השנה הקודמת הדוהים במהלך השנה שלאחריה

במשנתנו אנו למדים, כי שנת המכירה הראשונה של בתי ערי חומה, אשר במהלכה המוכר רשאי לפדות את הבית מידי הקונה, מתמשכת על פני כל השנה, כולל חודש העיבור, ואין מנכים חודש אחד בגין החודש המעובר, וכן נפסק להלכה (רמב"ם הל' שמיטה ויובל פרק י"ב הל' ה'). הלכה מעניינת הוציא ממשנתנו ה"חתם סופר" זצ"ל (שו"ת אהע"ז ח"א סי' ק"ט). כידוע, רבינו תם תיקן, כי אדם אשר נשא אשה ולדאבון לב היא נפטרה בתוך השנה הראשונה לנישואיהם בלא שהותירה אחריה זרע, יחזיר לאביה את הנדוניה ואת התכשיטים שהביאה עמה מבית אביה ולא יירשם [ראה בהרחבה גליין 271 מאמר "רבינו תם על מה ולמה"]. הפוסקים דנו כיצד לנהוג בשנה מעוברת, מכיון שטעמו של רבינו תם שהתקין את התקנה לשנה אחת בלבד היה, כי לאחר שנה נתינת הנדוניה משתכחת מן הלב ועצבון האב על כך שממונו עבר לחתנו אינו רב. לדעת בעל ה"שבות יעקב" (שו"ת ח"ב סי' קכ"ה), מאחר שהדבר תלוי בשכחה, התקנה פגה כעבור י"ב חודש ממועד הנישואין, ואין צריך להמתין שנה תמימה, כאשר השנה מעוברת. אולם, ה"חתם סופר" זצ"ל חולק על כך ונימוקו עמו.

לדעתו, המקור לכך שבעבור שנה הזיכרון כהה ונחלש, נלמד מדין בתי ערי חומה. הרמב"ן (ויקרא כה/כט) מבאר כי טעמה של אפשרות גאולת הבית בשנה הראשונה למכירתו היא, כי מכירת בית קשה לאדם, ומשום כך התורה העניקה לו אפשרות לפדותו ולהשיבו אליו. אולם, לאחר שנת מגורים במקום אחר, נתיימש מביטו הקודם ונשתכחו זכרונותיו. זהו המקור לכך, שלאחר שנה הזכרונות מיטשטשים. והנה, לאחר שמפורש במשנתנו, כי גם בבתי ערי חומה שנה היא שנה תמימה, ובשנה מעוברת השנה מתמשכת על פני שלשה עשר חודשים, הוא הדין לגבי תקנת רבינו תם. מה טעם בדבר, אם אדם שוכח לאחר שנים עשר חודשים, כלום זכרונו מתארך ומתחזק לרגל שנת העיבור? ה"חתם סופר" זצ"ל (שו"ת אהע"ז סי' ק"ט) מבאר, כי כל חג, מועד, ימי אבל וצום, נושאים בחובם זכרונות ייחודיים עבור כל אדם. בהגיע חג הפסח הראשון, מוכר הבית נזכר בסעודת ליל הסדר שנערכה בביתו הקודם ברוב פאר והדר. בהדלקת נרות חנוכה, נפשו יוצאת אל המדף שהתקין בפתח הבניין בצעירותו, וכן הלאה. לאחר שחלף עליו פעם אחת לגלגל השנה על כל מאורעותיה, זכרונו הדואב מרפה מלפיתתו לקראת השנה הבאה, שכן, זכרונות חדשים מן השנה האחרונה דוחקים את הקודמים להם. לפיכך, הדבר אינו תלוי כלל במספר חודשים, י"ב או י"ג, אלא בשנה תמימה החולפת על האדם, עם כל ימיה המיוחדים ונקודות הציון שבה.

דף לב/ב וישבו בסוכות

בניית סוכה בבית המקדש

בעוד מספר שבועות יישמעו קולות הלמות הפטישים ברחובות ובשווקים, וסוכות בצורות שונות יוצצו על כל חלקה פנויה. השבוע, לומדי הדף היומי לומדים על עשיית הסוכות בימי עזרא הסופר.

למקרא הפסוקים בספר נחמיה (ח/יג-יח), המובאים בחלקם בגמרתנו, נפרשת היריעה על ההכנות שנעשו לקראת חג הסוכות הראשון, בעת עליית עזרא וחלק מן העם מגלות בבל: "...נאספו ראשי האבות לכל העם הכהנים והלויים אל עזרא הספר ולהשכיל אל דברי התורה. (יד) וימצאו כתוב בתורה... אשר ישבו בני ישראל בסכות בחג בחדש השביעי... ויעבירו קול בכל עריהם ובירושלם לאמר צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרם ועלי עץ עבת לעשת סכת ככתוב. (טז) ויצאו העם ויביאו ויעשו להם סכות איש על גגו ובחצרותיהם ובחצרות בית האלקים וברחוב שער המים וברחוב שער אפרים. (יז) ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סכות וישבו בסכות כי לא עשו מימי ישוע בן נון כן בני ישראל עד היום ההוא ותהי שמחה גדולה

כן, לא פחות ולא יותר.

הממלכה השתרעה על פני מרחבים אדירים, נתיניו של המלך היו מפורזים במחוזות שונים במרחבי ארצו, והוא נלאה מלגוד במרחבי הממלכה העצומה. נפשו חשקה בתענוגות החיים שארמון המלוכה מציע בפניו. הטקסים, קבלות הפנים, נשפי הצדקה וההשתתפות באירועים שונים היו לו לזר. מה גם, שתושביו היו מקובצים בכפרים קטנים, אי פה אי שם, והוא איבד כל עניין בביקור בעיירות הנידחות הללו, אשר שנה תמימה טרם בואו החלו להתכונן לקראת בואו, וכאשר היה מפסיע בשערי עיירתם, היו הנכבדים מכרכרים סביבו ומייגעים את מוחו בדברים שיש בהם כדי לייגע מוחו של אדם נעדר רצון להאזין לבעיות זוטות של אחרים.

יש למצוא מחליף. הוא אינו צריך להיות דומה לי, הפטיר המלך. השאירו לי את הטקסים הרשמיים, והוא, שיכריז באותם כפרים נידחים, אשר מעולם לא ראו את פני. הסיעו אותו בכרכרתי, רתמו לפניו את סוסי המלוכה, הלבשוהו בכתר מלכות, ופטרונם מעולה של מטלה טרחנית זו.

נמנו היועצים ביניהם וגמורו, כי עליהם לאתר אדם בעל חזות רצינית, שהילוכו אומר כבוד, אך החכמה והתבונה אינם נמנים על תכונותיו הבלוטות. מטבע הדברים, לא אבו הללו, להכניס אדם פקח אל חברת אנשי החצר, מה עוד שהלה יתחפש למלך בכל יום ויום.

ימים מספר עקב היועץ אחר מיועציו, בירר אודותיו את שבירר, וידא בדרכים משלו כי פקחותו של מיועצו אינה עולה על שנינותו, ושניהם גם יחד אינם עולים על חכמתו הדלה. הוא ידע כי לא תהיה כל בעיה לשכנעו להתפרנס בדרך מעניינת זו. שלשה דברים ביקש המלך החדש לדעת: האם עליו לדבר, מה משכורתו ומתי מסתיים יום העבודה. כאשר באו לקראתו והתחייבו בפניו כי לעולם לא יידרש לנאום בפני קהל, משכורתו תהא נאה ובכל יום יסיים את עבודתו בשעה ארבע, הסכים לדבר בלא להרהר.

שנה תמימה חלפה והמלך הוותיק החל ליהנות ממנומי החיים. המלך החדש התרועץ בכל יום בכרכרתו של המלך. כפרים מטום ליפול זכו לביקור ממלכתי, שישים עמדם עם דמעות בעיניהם לצפות במלך האהוב, אינם מאמינים שזכו ליום נגבש שכזה, ונכבדים נשאוהו על כפיים, הללוהו ושבחוהו.

והוא, יושב על כסאו הרם והנישא, שהיטלטל עמו לכל מקום, ושותק. את עבודתו עשה נאמנה, כפי שהבטיח. תדיר נשא את מבטו מעל ראשי הקהל, כמביט על כולם כאחד, ואינו מתבונן באף אחד. ממלכתו. מידי פעם הניף את שתי ידיו מתוך הגלימה, הרימם באוויר והתקדים לחיך כעבור שניות ארוכות, ולמראה אות וסימן מיועצים מיוחדים אשר נילו אליו, לחץ את ידיהם של מכובדים שונים.

המשכורת זומה, הוא היה מרוצה, היועצים היו מרוצים, המלך היה מרוצה, העם היה מרוצה, לא יכול היה להיות יותר טוב. כולם היו מרוצים.

עד סיום אחד.

יום אחד המלך החדש הובל לטקס שתוכנן מראש באקפדה במרכז העיר, אך התנהל ברשלנות. מארגני האירוע לא השכילו להגביל את זמן הדיבור של הנואמים, ומשנתנה רשות לנואם לנאום, אינו מבחין בין שעה לשעתיים. המלך החדש התנהג כמזופה ממנו עד... השעה ארבע. בהשמיע קולו העיר את הגונים המבשרים את סיום יום העבודה, התרומם המלך מכסאו, ובטרם היה סיפק בידי מי מבין היועצים הרבים להגיב, הוא פשט באחת את הגלימה המבריקה, הסיר את כתר המלכות מעל ראשו, יישר את קפלי מכנסיו וחלל עוזב את האירוע.

תם הטקס.

מהומה רבתי התחוללה בקרב הנאספים. אנשים צרו עליו והתגודדו סביבו בחמת זעם. מהבוקר התקשטו, סגרו את החנויות, ניקו את הבתים לכבודו של המלך, ועתה זה נגלה להם כאדם מן השורה.

הוא לא הבין מה רוצים ממנו, ולראשונה בחייו פצה את פיו בפני קהל. מלך מה עשה הוא, שאל בתמימות. בא בין הציבור, מעניק להם יחס של כבוד, מכבד אותם בנחמיות, ומאזין לצרותיהם. כלום לא כן עשיתי, הכי לא באתי ביניכם, כלום לא כיבדתיכם והאזנתי לתלונותיכם? אמת! בשעה ארבע אני מסיים את מלאכתי, אך עד לרגע זה מלאתי את כל משאלותיכם, הלא כן?

קול צייצנו של ילד קטן הצליח להסביר לו את שלא עלה בידי המבוגרים להבהיר לו: מלך הוא מלך רק אם הוא תמיד מלך!

★ ★ ★

הדף היומי

יהודים הם בני מלכים, ובהנהגת חייהם על פי אורחות התורה, הם ראויים לתואר מלוכה זה. אבל דבר אחד צריך לזכור, מלך הוא מלך רק אם הוא תמיד מלך.

המעניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת כ"ה בטרור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק פקס: 03-570-67-93 mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה העורר

פנינים

מי שייד למי

מספרים, כי אצל אחד מגדולי הדיינים בדורות שעברו, התנהג דין תורה על אודות חלקת שדה. שלש מסויים של הדין הרב יצא לראות את השדה, רכן אל עבר הקרקע, וזכרה את אוזנו כאפרכסת כמאזין לאדמה. לתדהמתם של הנוכחים הסביר הדיין: כל אחד ממכם טען "כולה שלי". האזנתי לאדמה, והנה אף היא טוענת - "שייכים שלי"... ("מגנזכנו העתיק").

דף כח/א המבזבז אל יבזבז פחות מחומש
בזבז לצדקה - כפרה על בזבז
לצדקה...

רבי אליהו חיים מייזל מלודז' פטרונם של עניים היה, ואת כל כספו העניק להם.

פעם נשאל, כיצד הוא עובר על דברי חז"ל, כי אין לבזבז יותר מחומש.

- **אכן**, השיב, חטאתי ופירותי יותר מדי. כדי לכפר על חטא זה הריני נותן לצדקה עוד ועוד, כנאמר "וחטאתך בצדקה פרוק". ושוב הריני עובר על האיסור וחפץ לכפר עליו בצדקה, וחוזר חלילה...

דף ל/ב הואיל ומכר עצמו לעבודת כוכבים אידחה אבן אחר הנופל ת"ל גאולת עולם תהיה לו וביובל יצא

כי לא ידח ממנו נידח

בוא וראה, היה מתפעל האדמו"ר מסוכטשוב זצ"ל, בעל ה"שם משמאל". אפילו אדם שפל ביותר, אשר מכר את עצמו לגוי ונעשה שמש לעבודה זרה, מלבד שנצטוו לפדותו, הקב"ה מייחד שמו על אדם נקלה זה ואומר "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם..." אני ה' אלוקים". **הנקודה** הפנימית שבכל יהודי, אינה נפגמת לעולם!...

דף לא/א המוכר בית בבתי ערי חומה הרי זה גואל מיד וגואל כל שנים עשר חודש

מדוע אין בית בעיר חומה חוזר ביובל?
שונה מכירת בית בעיר חומה ממכירתו בעיר אחרת בכך שאינו חוזר ביובל. ה"משך חכמה" נותן טעם מעניין לדבר.

אין כוונת חומה אלא סביב עיר הזקוקה להגנה מפני האויבים. אם בתי העיר יושבו בשנת היובל לידי המוכרים, יתכן מצב שבו בבית אחת, בשנת היובל, יושבו בעלי הבתים לעיר, כשאנשים מכירים זה את זה, שכן חמישים שנה לא התראו, ואינם מכירים היטב את מבנה העיר. אם תפרוץ אז מלחמה - רע ומר יהיה גורל העיר כאשר דריה אינם מכירים אותה היטב ואינם מכירים זה את זה די הצורך כדי להתאגד ולהשיב מלחמה שעה...

דף לא/א להביא את חודש העיבור

"להביא..." - הוספה בדין קיים
מטבע הלשון "להביא את..." מופיע בדברי חז"ל מספר פעמים. מה היא משמעותו?

עיון מדויק מלמד שהכוונה היא, כי הדין הנלמד כאן אינו דין חדש אלא הוספה בדין קיים: יודעים אנו כי ניתן לגאול במשך שנה, ועתה אנו למדים כי השנה כוללת גם את חודש העיבור.

הסבר זה בולט במסכת ברכות (ו/א): "בן זומא אומר ימי חייד - הימים, כל ימי חייד - הלילות". ואילו חכמים אמרו "ימי חייד - העולם הזה, כל ימי חייד - להביא לימות המשיח". בן זומא הוסיף חובת הזכרת יציאת מצרים בלילות, ואילו חכמים לא באו אלא לומר שחובת ההזכרה לא תפסק אלא תמשך גם בימות המשיח, לפיכך אמרו "להביא לימות המשיח" (הגדה של פסח - עיוני ההגדה).

לעילוי נשמת

הר"ר **רפאל רפאלי** ז"ל

ב"ר ניסן יהודה לייב ז"ל

נלב"ע כ"ב אלול תשכ"ב

ת.נ.צ.ב.ה.

הנוצח ע"י המשפחה שיחיו

מאד".

בתיאור זה ספון פתח לנושא רחב. כידוע, הכהנים אכלו בשר קרבנות קדשי קדשים, שיירי מנחות ולחם הפנים בעזרה בלבד. קרבנות מסוג זה הוקרבו גם בימי חג הסוכות. האם קרבנות אלו היו צריכים להאכל בסוכה? האם נבנתה סוכה בבית המקדש? מפשטות לשון הפסוק הנזכר, שהקימו סוכה "בחצרות בית האלוקים" עולה, כי אכן היתה סוכה גם בבית המקדש.

ברם, מוסכמה פשוטה, לכאורה, זו, טעונה דיון משני היבטים שונים. האחד, האם הכהנים העובדים בבית המקדש **חייבים** בסוכה, ואם כן, האם ניתן לבנות סוכה בבית המקדש.

בתחילת המסכת (לעיל ג/ב) למדנו, שהכל חייבים בסוכה, אפילו כהנים, שלא בשעת עבודה. הכהנים, איפה, חייבים בסוכה. מתי? מרש"י ומרבינו גרשום (שם) משתמע, כי המדובר הוא בכהנים שאינם עובדים בחג. אולם, לפי גירסת השיטה מקובצת (שם), מדובר אפילו בכהן העובד ביום בבית המקדש, שבלילה הוא חייב בסוכה, כיון שאינו טרוד בעבודת המקדש. לפי גירסה זו יש לדון, אם גם כהן בעת אכילתו חייב בסוכה, מכיון שאינו טרוד אז בעבודת המקדש.

ברם, אין זה פשוט כל כך לבנות סוכה בבית המקדש, הן מן הבחינה ההלכתית, והן מן הבחינה המעשית.

במסכת זבחים (סב/א) למדנו, כי חז"ל דרשו מן הפסוק (דברי הימים א כח/ט) "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל", כי אין לשנות מתבנית בית המקדש, ואפילו לבנות גזוזטרא ארעית לצורך שמחת בית השואבה אסור (סוכה נא/א)! כמו כן, אסור להקים בעזרה מבנה מעץ, משום "לא תטע לך אשרה כל עץ" (עיי' רמב"ם הל' בית הבחירה פ"א הל' טו). מכאן, שאי אפשר לבנות סוכה ולסככה כדין.

מלבד זאת, קיימת מניעה הלכתית נוספת להקמת סוכה במקדש. שהנה, הרמב"ם כותב (הל' בית הבחירה פ"ה הל' א'), כי הר הבית והעזרה היו מקורים!... לא ניתן, איפוא, להקים שם סוכה, שהרי על הסכך להיות תחת כיפת השמים ולא במקום מקורה. אכן, ה"פנים יפות" (דברים טז/כא), כותב, כי מפני הטעמים הנזכרים, לא הקימו סוכה בעזרה, והכהנים אכלו את לחם הפנים ואת שיירי המנחות מחוץ לסוכה. הוא מוסיף ומציין את דברי ה"ללקוט שמעוני", הדורש מן הפסוק (דברים טז/כא) לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה'" - "אפילו בית **אפילו סוכה**", וה"פנים מאירות" מבאר, כי הכוונה היא לסוכת מצווה, שגם אותה אסור להקים בבית המקדש.

ישיבה בבית המקדש: ה"רוקח" (הל' סוכה ס"י ר"ט), מגדולי הראשונים, דן גם הוא בנושא ומגיע למסקנה, כי הסוכה לא הוקמה בחצר העזרה. לדעתו, בלתי אפשרי לפרש שהוקמה סוכה בחצר המקדש, שכן, בפסוק מבואר, כי ישבו בסוכות הללו - "וישבו בסוכות" - והרי אין ישיבה בעזרה, אסור לשבת בעזרה. יש לציין, כי טעמו של ה"רוקח" אינו מוסכם על הראשונים, שכן, בעלי התוספות (יומא כה/א ד"ה "אין ישיבה") כתבו, כי הכהנים ישבו בעזרה בזמן אכילת בשר הקדשים, וממילא אין כל מניעה לשבת בסוכה בבית המקדש בעת אכילת הקרבנות ("אמרי שמאי" ח"ב ס"י י"ג).

ומה בדבר הפסוק הנזכר "ויעשו להם סוכות איש על גגו ובחצרותיהם ובחצרות בית האלקים", האם אין כאן עדות מפורשת כי הקימו סוכה בבית המקדש? ה"רוקח" (שם) סבור שלא. לדעתו הכוונה היא לסוכות שהוקמו בעזרת הנשים, לאותן הדעות שעזרת הנשים לא היתה מקורה, או שכוונת הפסוק היא לחצרות שהיו בירושלים, אשר נקראו "בית האלוקים", משום שאכלו בהן שלמים ושאר קרבנות הנאכלים בכל ירושלים (ועיי' אמרי שמאי שם).

דף לב/א עד גמלא בגליל

האם העיר חברון היתה מוקפת חומה?

הדפים הנלמדים השבוע, כוללים את הלכות "בתי ערי חומה", אשר הליך מכירתם כרוך בדינים מיוחדים. בגמרא (לב/א) נאמר, שגם עיר שאינה מוקפת חומה בשעת מכירת הבית, אלא שבימות יהושע בן נון היתה מוקפת חומה, אף היא נחשבת "עיר חומה". הלכה זו פותחת שער לדיונים רחבים אודות אתרים ומקומות שונים, האם היו בעבר מוקפים בחומה ולפיכך הם נכללים בערים המוגדרות כ"מוקפות חומה". הנידון אינו מעשי לימינו אנו, שכן, דין מכירת בתי ערי חומה נוהג בזמן היובל בלבד, אך שאלה זו נוגעת לגבי זמן קריאת המגילה בפורים, שבני הערים המוקפות חומה נוהגים פורים ביום ט"ו באדר, ובני הערים הפרוזות, שלא היתה בהן חומה בימות יהושע בן נון, נוהגים פורים ב"ד באדר.

קריאת המגילה בחברון בשני ימי הפורים: חברון עיר האבות מהווה אחד המוקדים המרכזיים בנידון זה; ההיתה חברון מוקפת חומה בימות יהושע בן נון אם לא. השאלה הדהדה בחלל העיר כבר לפני למעלה מארבע מאות שנה, ואת תמצית הדברים כתב החיד"א בספרו: "חברון עיר קדשנו תוב"ב - כתב הרדב"ז בתשובה דפשיטא דאינה מוקפת חומה מימות יהושע וקורין ב"ד, אבל מנהג קדום לקרות בה י"ד וט"ו מספק" (יברכי יוסף" או"ח ס"י תרפ"ח אות ב', וכע"ז בשו"ת "חיים שאל" ח"ב ס"י ל"ח אות צ"ד).

לפנינו, איפוא, מחלוקת בין הרדב"ז לבין מנהג העיר, אותו הזכירו וקיימו "רבנן קדישין" (לשון החיד"א בשו"ת "חיים שאל" שם), האם חברון היא בכלל הערים הפרוזות או שמא יש לחשוש שהיתה מוקפת חומה.

הדף היומי

י"ט-כ"ה אלול

מסכת ערכין כ"ה-ל"א

הסוגיה היחידה בש"ס העוסקת בזהות הערים המוקפות חומה, היא סוגייתנו. במשנתנו נמנו מספר ערים כמוקפות חומה, ועל כך תמחה הגמרא: "מאי קאמר" - האם ערים אלו בלבד מוקפות חומה? על כך עונה אב"י: "עד גמלא בגליל, עד גדוד בעבר הירדן, וחדיד ואונו וירושלים ביהודה" (עיי' שו"ת "משנת יוסף" ח"א סי' נ"ד בבאור דברי הרדב"ז ח"ב סי' תרפ"א). נשים לב, כי בהתייחסו לגליל אב"י אינו אומר "גמלא" אלא "עד גמלא", היינו: כל הערים שבגליל, עד גמלא, מוקפות חומה, ואילו בהתייחסו לירושלים הוא נוקט בשמות שלשת הערים חדיד, אונו וירושלים בלבד; משמע, כי הן בלבד היו מוקפות חומה.

הרדב"ז מביא ראיה נוספת לשיטתו, מהנאמר בסוף מסכתנו (לגב, לדא), כי ערי מקלט הוקמו אך ורק בערים שאינן מוקפות חומה. והנה, חברון שימשה כעיר מקלט, כך מפורש בנביא (יהושע כז), אין לנו אלא להסיק, כי היא לא היתה מוקפת חומה.

אף על פי כן, כאמור, המנהג 'הקדום' היה לנהוג שני ימי פורים בחברון. הגר"י ליברמן שליט"א, בספרו שו"ת "משנת יוסף" (שם), מבאר את המנהג.

לדעת "רבנן קדישא" שבחברון, אשר נהגו פורים בשני הימים, אין לדייק מלשונו של אב"י, כי לא היו ביהודה ערים נוספות לבד מאשר חדיד, אונו וירושלים, שכן, מלשון המשנה משמע להיפך, וגדוד, וחדיד, ואונה, וירושלים, וכן **כיוצא בהן**, משמע, כי היו ערים נוספות - וכן כיוצא בהן.

זאת ועוד, רבי יהוסף שוארץ זצ"ל, בעל "תבואות הארץ", מוכיח בספרו שו"ת "דברי יוסף" (סי' ב), כי במשנתנו לא נמנו אלא הערים המוקפות החומה מימות יהושע בן נון אשר היו מיושבות בימי המשנה. כלומר, גם אם נדייק מלשונו של אב"י, כי חדיד, אונו וירושלים היו הערים היחידות ביהודה המוקפות חומה מימות יהושע בן נון, אין זה אלא משום שהן היו הערים היחידות שהיו מיושבות בימי המשנה, ולפיכך לא נמנו חברון וערים נוספות שהיו חרבות ושוממות באותה עת.

גם להוכחתו השניה של הרדב"ז הוא מביא דחיה נאה. הרדב"ז טען, כי חברון אינה מוקפת חומה, שהרי שימשה כעיר מקלט. אכן כן, בימים אשר בהם היא שימשה כעיר מקלט, כבר לא היתה מוקפת חומה, אך בימות יהושע בן נון היתה מוקפת חומה, שהמניעה להקים עיר מקלט בעיר מוקפת חומה, אינה מתייחסת לחומה מימות יהושע בן נון, אלא רק עיר שמוקפת חומה בפועל, אין מקימים בה עיר מקלט.

פירוק החומה לצורך הקמת עיר מקלט: מכאן, עובר בעל "תבואות הארץ" להוכיח, כי חברון היתה גם היתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון. הנה, מקרא מלא הוא כי עפרון שוחח עם אברהם אבינו בחברון, "לעני כל באי שער עירון", אם היה שער, הוא היה מקובע בחומה, שאין לו כל תכלית לבדו, וכאשר כלב ביקש מיהושע (יהושע יד/יב) את ההר הזה... כי ענקים שם וערים גדולות ובצורות... ויתן את חברון לכלב". עלינו להסיק, כי מתחילה היתה מוקפת חומה, וכאשר ביקשו להכשיר את חברון כעיר מקלט, הרסוה, כמפורש בגמרתנו, כי אם עלו בגורל הלויים ערים מוקפות חומה, סתרו את חומתן כדי לפרו את הערים ולהכשירן לשמש כעיר מקלט. ניתן, איפוא, להבין את מקור המנהג העתיק בחברון לקרוא את המגילה בשני הימים מחמת הספק (ועיי' עוד בשו"ת "משנת יוסף" סי' נ"ג, מדוע עיר מעין זו נחשבת מוקפת חומה מימות יהושע בן נון לגבי קריאת מגילה).

בשורה משמחת ללומדי הדף היומי

יצא לאור ספר "מצודת דוד" ספר עיוני על ששה סידרי משנה מהגאון החסיד הרב **דוד שפרבר** זצוק"ל אב"ד בראשוב בעמח"ס שו"ת אפרקסתא דעניא ביאורים והערות על ש"ס משניות ובמיוחד על סדר קדשים **ניתן להשיג בפל' 050-6861720**

מאורות הדף היומי

בית מדרש למגיד
שיעור דף היומי סוכוטשוב

שיעור דף היומי במירון

הננו שמחים להודיע כי זכינו ב"ה

לייסד שיעור חדש בדף היומי

בקבר הרשב"י במירון

בכל יום לאחר תפילת ערבית

בין השעות 20:00 - 20:45 בערב

ע"י מגיד שיעור

בעל הסברה נפלאה

השיעור מתקיים בחדר אהל הרשב"י

(סמוך לחדר הקפה)

לעילוי נשמת

הר"ר **ישראל גלברט** ז"ל

ב"ר מרדכי מנחם ז"ל

נלב"ע כ"ג אלול תשנ"ח

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י ידידו הר"ר **אמנון**

גלברט ומשפ' שיחיו - פתח תקוה

לעילוי נשמת

הר"ר **יהושע שחור** ז"ל

ב"ר ישראל אלכסנדר זיסקינד ז"ל

נלב"ע כ"א אב תשס"ד

במלאות השלושים לפטירתו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

ר' **יוסף גלדצהלר** ז"ל

ב"ר יהודה לייב ז"ל

נלב"ע י"ט אלול תשל"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידו ר' **לוסיאן**

גלדצהלר ומשפ' שיחיו - רעננה

לעילוי נשמת

הר"ר **יחזקאל מונדרר** ז"ל

ב"ר אברהם ז"ל

נלב"ע כ"ב אלול תשנ"ג

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו הר"ר **דוד מונדרר**

ומשפ' שיחיו - פתח תקוה

לעילוי נשמת

מרת **חביבה רפפורט** ע"ה

ב"ר יצחק ז"ל

נלב"ע כ"ג אלול תשס"א

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

בחר דף גמרא

הקדם והנצח את נשמת יקיריך ז"ל שיום הזיכרון שלהם
חל בחודשים: חשון, כסלו, טבת, שבט ואדר א'
בגמרא היוצאת לאור עולם

כ-6000 גמרות מודפסות ונלמדות

לעילוי הנשמה המונצחת בעמוד הגמרא, ויקוים

"אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו"

לפרטים והרשמה ב"מאורות" טל. 03-6164725 פקס. 03-5780243

תקליטור מס' 5

על מסכת ערכין

דף י"ח-ל"ד

לצפיה MP3 +

מוקד הזמנות: 1-700-500-151